

*Shahnoza MUSLIMOVA,
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti erkin tadqiqotchisi*

Toshkent texnologiyalar universiteti professori v.b., f.f.n. S.Yakubov taqrizi ostida

YOM SANSOPNING “YILNING SO‘NGGI TUNI” HIKOYASIDA MAKTUB-YOZISHMA

Annotatsiya

Yom Sansopning ijodiy qiyofasi murakkab, serqirra va ziddiyatlarga to‘la. Adib hikoya janrida maktub yozishmalarni qo‘llagan ilk koreys yozuvchilaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga u milliy adabiyot tarixida estetizm va naturalizmi bir vaqtning o‘zida qo‘llash orqali nasrda yangi estetik qarashlarni shakllantirishga muvaffaq bo‘ldi. Uning ijodida ilgari surilgan romantik, milliy va gumanistik tendensiyalar boshqa adiblar ijodida ham kuzatiladi, ammo zamondosh yozuvchilardan farqli o‘laroq, adib nomukammal va noizchil so‘zlashuv uslubini o‘zgartira oldi. Yozuvchining “Yilning so‘ngi tuni” hikoyasi mazkur davr yoshlarining o‘zgarayotgan muhitga munosabati, javobi sifatida yangradi.

Kalit so‘zlar: maktub, yozishma maktub, ichki monolog, monolog-xotira, monolog-mushohada, o‘lim, hayot, nikoh, ajrashish.

ПЕРЕПИСКА В РАССКАЗЕ ЁМ САНСОПА «ПОСЛЕДНЯЯ НОЧЬ ГОДА»

Аннотация

Творческий образ Ём Сансопа сложен, красочен и полон противоречий. Писатель один из первых корейских писателей, использовавших переписку в повествовательном жанре. В то же время ему удалось сформировать новые эстетические взгляды в прозе, одновременно применив эстетизм и натурализм в истории национальной литературы. Романтические, национальные и гуманистические тенденции, развитые в его творчестве, наблюдаются и в творчестве других писателей, но в отличие от современных писателей писатель сумел изменить несовершенный и небрежный стиль речи. Рассказ писателя «Последняя ночь года» прозвучал как реакция и отклик молодежи этой эпохи на меняющуюся среду.

Ключевые слова: письмо, письменная переписка, внутренний монолог, монолог-память, монолог-наблюдение, смерть, жизнь, брак, развод.

CORRESPONDENCE IN YOM SANSOP'S STORY "LAST NIGHT OF THE YEAR"

Annotation

Yom Sansop's creative image is complex, colorful and full of contradictions. Writer is one of the first Korean writers to use letter correspondence in the narrative genre. At the same time, he managed to form new aesthetic views in prose by simultaneously applying aestheticism and naturalism in the history of national literature. The romantic, national and humanist tendencies advanced in his work are also observed in the work of other writers, but unlike contemporary writers, the writer was able to change the imperfect and casual style of speech. The writer's story "The Last Night of the Year" sounded as a reaction and response of the youth of this era to the changing environment.

Keywords: letter, letter correspondence, internal monologue, monologue-memory, monologue-observation, death, life, marriage, divorce.

Kirish. Yom Sansopning “Yilning so‘nggi tuni” hikoyasi tavba-tazarru, istig‘for shaklida yozilgan. Bu yerda hikoya xat – monolog tarzida beriladi. Asar mazmun jihatidan nisbatan jo‘n bo‘lsa-da, muallif uchun aynan hozirgi zamon koreys nasriga yangi shaklning kirib kelishi muhim sanaladi. Hikoyada epistolyar hikoya shakli dastlabki ikki hikoyaga qaraganda ko‘proq tosh bosadi.

“Odatda qahramonlarning ichki monologi asarda ro‘y berayotgan g‘oya kuchli dramatik hodisalar ta‘sirida murakkab vaziyatga tushib qolgan insonning ruhiy olamini chuqur tahlil etishga yordam beradi. Tashqi monolog esa asar voqealarini rivojlantirishga, bo‘lib o‘tgan, yoki, ayni chog‘da bo‘layotgan hodisaga munosabatini belgilashga, atrof-muhitni va odamlarni baholashga xizmat qiladi” [1].

Rus adabiyotidan oziqlangan hamda uni koreys adabiyotiga tatbiq etgan muallif o‘zining “Yilning so‘nggi tuni” hikoyasida zamonaviy koreys nasriga yangi ovoz, yangi ruh, yangi shakl va uslubni olib kiradi. Adibning rus yozuvchisi Fyodor Dostoyevskiy qissalari uslubidan ta‘sirlanganligi hikoya kompozitsiyasida ko‘zga tashlanadi. Xususan, “Yilning so‘nggi tuni” hikoyasida F. Dostoyevskiyning “Kambag‘allar” qissasidagi maktub yozishmadan unumli foydalanadi.

Adabiyotshunos olim M. Qo‘chqorova “Maktublar – qalb ko‘zgi” maqolasida jahon badiiy nasridagi maktubning o‘rni haqida shunday e‘tirof etadi: “Dunyoga mashhur nemis yozuvchisi I.V. Gyotening “Yosh Verterning iztiroblari” asari bejiz boshdan-oyoq maktub janri asosiga qurilmagan. Xuddi shuningdek, avstraliyalik adib Stefan Sveygning “Bir ayol maktubi” qissasi, Frans Kafkaning “Otamga xat” essesi ma‘lum badiiy maqsad, badiiy shakl imkoniyatlariga ko‘ra aynan maktub asosiga qurilgan...Shuning uchun ba‘zan yozuvchi epik asarlar kompozitsiyasini maktub asosiga qursa, ba‘zida esa asar tarkibida qahramonlarning bir-biriga yozishma maktublarini ilova qiladi”[2].

Umuman olganda, jahon adabiyotida keng tarqalgan maktub yozishma koreys adabiyotida Yom Sansop tomonidan ilk bor qo‘llanilgan bo‘lib, keyinchalik boshqa ijodkorlar, xususan, Chxve Soxe ijodida yanada sayqallandi. Adib qalamiga mansub “Qochqinning maktubi” hikoyasi epistolyar shaklida yozilgan, chuqur psixologizm bilan sug‘orilgan. Hikoya ikki do‘st – qochoq Pak va Kimlarning maktublari asosiga qurilgan. Hikoya onasi, ayoli va farzandini tashlab ketgan Pakka do‘sti Kimdan kelgan, ta‘na so‘zlar bilan to‘la maktubdan boshlanadi. Javob xatida qochoq chekkan azoblari, chorasizligini batafsil bayon qiladi, hatto barcha oila a‘zolarini o‘ldirmoqchi bo‘lganligini bildiradi. Ammo yomonlik,

vahshiylik kuchaygan dunyoda qotillar qatoriga kirib qolmaslik uchun ham uyni tark etgani, ozodlik uchun kurashayotgan partizanlar yashirin harakatiga qo'shilganligini ma'lum qiladi.

Asosiy qism. Hikoya istig'rof mazmuni bilan ajralib turadi, boy berilgan ozodlik uchun motam qo'shig'i sifatida yangraydi, yozuvchining hayotni real tasvirlashga bo'lgan harakatini ko'rsatadi.

Yom Sansopning "Yilning so'ngi tuni" hikoyasida yigit va qiz (er va xotin) o'rtasidagi yozishmalarda an'anaviy odob-axloq asosiga qurilgan oila, koreys jamiyati uchun yot unsur – ajralishlar, ijtimoiy qashshoqlik, mart harakatlari, hayot va o'lim haqidagi mushohadalarga yozuvchining tanqidiy qarashlari aks ettirilgan.

Muallif mazkur hikoyasida bosh qahramon maktub bitishdan oldin chuqur o'ylarga to'liq: yozish kerakmi, yoki yo'q; yozganlaridan nima naf; maktubning yakuniy natijasi bormi? Maktub kimningdir vijdonini uyg'otadimi yoki achinish hissini kuchaytiradimi? Mana shu savollar girdobida qo'lga qalam ushlagan bosh qahramon o'z-o'zidan maktub yozishga kirishdi:

"So'ngi daqiqalar eng muhim vazifani bajaradi. Va mutloq yakun topadi. So'ng uning ortidan nima qoladi? Faqat, bo'shliq. U yerda bo'shliqdan bo'shliqqa oqib o'tuvchi mangu tasalli, mutloq ozodlik, haqiqiy poklik, ilohiylik va ezgulik bor" [3].

Bu yerda adib "so'ngi daqiqalar"da hayot va o'lim o'rtasidagi oraliqni nazarda tutadi. Bosh qahramon ruhiy kechinmasida mag'lubiyatga uchragan namoyish ishtirokchilari holati hikoya ekspozitsiyasi vazifasini o'taydi. Asar markaziga qo'yilgan bosh qahramon (hikoyachi obrazi) – ruhiyatida kechayotgan iztiroblar shar pufakchalari, bir tomondan, shamdek ajin bosgan, ikkinchi tomondan, shaftoli guli kabi tiniq yuz ifodasida yuzaga chiqadi. Bosh qahramon umrining yigirma beshinchi bahorida (adib bu hikoyani yozganida taxminan shu yoshda edi) vaqtning qisqa, shu bilan zerikarli ekanligiga amin bo'ldi. U (bu yerda bosh qahramon obrazida yangi bilimni egallagan, ammo vatan ozodligi uchun kurashda mag'lubiyatga uchragan yoshlarning umumiy tipi nazarda tutiladi) ayni kuchga to'lgan chog'ida barcha harakatlari xuddi sovun pufakchalari kabi omonat ekanligini anglab yetdi. Hatto minglab pufakchalar ham unga yordam bera olmaydi. Shaftoli guli kabi yuzlar bir kechada shamdek so'ldi, ajinlar bo'y ko'rsatdi. Ma'nosiz va ayanchli hayotni qabul qilish o'rniga u bo'shliqni – o'limni tanladi, kulguga qolmaslik uchun izziz yo'qolishni istadi. Sovun pufakchalari havo bosimida yo'qolib borayotgan bo'lsa, xalq istibdod bosimi ostida bo'shliqqa yuz tutdi.

"Quyosh botdi. O'ning ko'tarilishiga hali uzoq, sanoqsiz yulduzlar juda go'zal, ammo ular juda uzoqda va juda kichkina. Dalada qolib ketgan kabutarlar sovuq ayozda titraydi. Bo'yni bog'lab qo'yilgan tovusning oyoqlari tipirchilab, achchiq yig'laydi. Oh, hayotning hamma jabhalari qisqarib, bir vaqtning o'zida mazasini torttirgan to'rt oy! Nega men aqlan ozmaganimga hayronman. Qanday qilib ongim tiniq bo'lishi mumkin? His-tuyg'ularim qoldimi? Vijdonim qoldimi? Nega Yaratgan meni hali ham tirik qoldirdi? Bu ne'matmi? Bu jazomi?" [4].

Bosh qahramon yozayotgan maktubda muallif ichki monolog orqali uning ruhiyatini kashf etishda peyzaj tasviridan unumli foydalanadi. Fasohatli tun bosh qahramonni o'zining sirli domiga tortdi. Ichki his-tuyg'ulari bilan kurashayotgan u tun bilan yuzma-yuz qoldi. Adib quyosh botishi, tun cho'kish, olisdagi yulduzlar, hali ko'kka ko'tarilmagan oyni mag'lubiyatga uchragan namoyish ishtirokchilari holatiga mengzaydi. *Quyosh botishi – mag'lubiyat, ko'tarilmagan oy – umidlarning sarobga aylangani, olisdagi yulduzlar – ushalmas orzular* istibdod silsilasi natijasidir. Shuncha zulm, zo'ravonlik, yo'qotishdan

keyin bosh qahramonning aqlan ozmagani uning e'tiqodi bilan uzviy bog'liq. Yom Sansop juda ham mohirlik bilan mazkur zamon silsilasida muhitga ta'sir ko'rsatayotgan yangi diniy qarashlar, e'tiqodini yo'qotgan insonlar, hayotdan ko'ra, o'limni chora sifatida ko'rayotgan yoshlar (bunday insonlar hatto ijod ahli o'rtasida ham mavjud bo'lgan, jumladan, koreys she'riyati quyoshi sanalgan Kim Sovol o'z joniga qasd qilgan edi) haqida qistirib o'tadi.

Bosh qahramon o'zini notavon, tirik murdadedek his qiladi, ammo o'z joniga qasd qilishni xurofot, deb biladi. Qanchalik og'ir, qiyin bo'lmasin, barchasiga chidashga, yengib o'tishga o'zidan kuch axtaradi. Juda ko'plab ijod ahlining o'z asarlarini o'lim bilan yakunlashidan ma'no axtargan yozuvchi dastavval o'lim hech narsani o'zgartirmasligiga amin bo'ldi, bu yuraksizlik ekanligini ta'kidladi. Ammo oxir-oqibat uning o'zi ham shu yo'ldan bordi:

"Biroq, Rojdestvo arafasida menga yuborgan o'sha kutilmagan maktubingiz o'zimni qayta anglash uchun aql va qat'yatlik bag'ishladi. Jajji oppoq qo'llar bilan topshirilgan xushxabar! Bu samoviy mavjudot tomonidan chiqarilgan oxirgi hukm edi. Bu yer yuzida hech bo'lmasa bir marotaba inson bolasining og'zidan yangragan Yaratganning xushxabari edi. Oh! Bir vaqtning o'zida tozalab yuvilgan xoch edi" [5].

Muallifning "Tajribaxondagi qurbaqa" hamda "Qorong'u tun" hikoyalari kabi bu asarda ham o'lim shohona libosda bosh qahramonni o'z izniga bo'ysundira boshladi. Uning ko'zlariga ma'nosiz hayotdan ko'ra, o'lim ulug'vor ko'rindi. Aslida bu adibning badiiy tafakkuri bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning dunyoqarashini to'liq namoyon etadi. O'lim nafaqat chora, balki panohga aylandi. Qahramon ruhiyatini taftish qilishda davom etgan muallif shunday yozadi:

"Ikkinchi o'rab turgan zulmat juda ma'yus va dahshatli...aylanayotgan zulmat shu qadar shavqatsizki, go'yo bu taqdirning achchiq haziliga o'xshaydi, buni Yaratganning inoyati, deb hisoblash achinarli" [6].

Mazkur parchada avvalgi hikoyalardan farqli ravishda ayol obrazi bor bo'y-basti bilan gavdalanadi, pokiza va munis, muloyim ayol unga yashashga umid, yorug'lik berishi lozim edi. Adib "monolog-mushohada" orqali ayol hayotini ham xavf ostiga qo'ygan, uni tashvishlantirgan bosh qahramonning nikoh haqidagi fikr-mulohazalarini tasvirlaydi. Ajdodlardan meros – an'anaviy nikoh qoidalariga ko'ra, sovchilarning qo'yilishi, tomonlarning bir-biri haqida so'rab-surishtirishlari, "atrofdagi"larning maslahatlari – bularning barchasi oila qurishda to'siqdek tuyuladi. Muallif ikki yosh o'z xohishiga ko'ra bir-biriga mehr qo'ysa, bu halokatning oldini oladi, degan fikrni ilgari suradi.

Choson davrining oddiy qizlari singari an'anaviy odob-axloq qoidalariga bo'ysunib, buni "qismat, taqdir" kabi qabul qilib turmushga chiqqan qizga qarata bosh qahramon shunday deydi: *"...turmushga chiqqaningizda, sizni quchog'iga olgan yosh kabutar emas, bir amaldorning la'natlangan tovus kabi isyonkor o'g'li edi..."* [7].

Ma'lumki, qator xalqlar, xususan, koreys adabiyotida kabutar obrazida sevishgan qalblar tasvirlanadi, tovus obrazida esa mumtoz davrda yaratilgan "Tustovuuq voqeasi" qissasidagi tabiat qonunlariga qarshi borgan, tabiiylikni qabul qilmagan, unga qarshi chiqqan nar tustovuuq gavdalanadi. O'zi uchun begona insonlar olamiga kirgan va ularning salbiy xislatlarini qabul qilish oqibatida halokatga uchragan tustovuuq asrlar davomida salbiy obraz sifatida qaralib kelinadi. Moda tustovuuq esa tabiat bilan homahanglikda yashagani uchun hayoti tinch, xotirjam o'tadi, shuningdek, u nar tustovuuqqa nisbatan sadoqatli bo'lib qoladi [8].

Bosh qahramon o'zi va qizning xatti-harakatlarini qarama-qarshi qo'yish orqali mazkur davr yosh yigit-

qizlarining hayot haqidagi fikrlarini oydinlashtirmoqchi, "oila – nima", degan savolga javob izlamoqchi bo'ladi. Yozishma maktublarda yigit qizning oilaga bo'lgan munosabatini e'tirof etadi, shu bilan birga uning taqdiriga tan berib, yigit (turmush o'rtog'i)ning xiyonatiga chidab yashashiga, mehrsiz, muhabbatsiz hayotga ko'nikib yashashiga toqat qila olmaydi. Hayotning so'qmoqlarida adashgan, ozodlik uchun kurashga kirishgan, ammo mag'lubiyatga uchragan, turli vajlar bilan o'zini tashlab ketgan erni kechirib yashayotgan ayol mehrini tushunish qiyin.

"Yilning so'ngi tuni" hikoyasi boshdan-oyoq ichki monologdan iborat, yozishma maktublar ajoyib kompozitsiyani hosil qilgan, unda faqat ikkita – yigit va qiz obrazi mavjud. Yigit va qiz maktublarida ifodalangan oila haqida o'ylar, o'lim va hayot chorrahasida turgan yoshlar oldida turgan tanlov kompozitsion butunlikni tashkil qiladi. Aslida to'rt oy davomida er-xotin bo'lib yashagan qahramonlar yigit va qiz sifatida talqin qilinadi. Maktublarda bitilgan fikrlar ularning oila, nikohgacha bo'lgan davrlariga taalluqli.

Maktublar orqali zamonaviy ta'lim olgan bo'lsa-da, qizning g'arb madaniyati ta'sirida kirib kelgan zohiriy muhabbatdan yiroqligi, ota-ona aytgan gaplaridan chiqmasligi, o'zini sevmagan insonga bor mehrini berishga intilganligi anglashiladi. Yigit qizning "odamlar ongiga tomoqqa tiqilib qolgan baliq suyagidek chuqur singib ketgan hamda belgilangan me'yorlar"ga amal qilishini tanqid qiladi, namunali xulq-atvor egasi bo'lsa-da, oila qurishda omadsizlikka uchragan qizni erkin nikoh haqida o'ylab ko'rishga chaqiradi. Yigit maktublarida nafaqat bosh qahramon, balki qizning ruhiy olami ham ochila boradi.

Azaldan koreys jamiyatida qabul qilingan, konfutsiychilikka asoslangan me'yorlarga ko'ra, qizning o'z tuyg'ularini ochiq oshkor qilishi uyat, nomus hisoblangan, ular o'z ota yoki akalarining mayliga rozi bo'lishgan, qismatining oila boshlig'i tomonidan hal qilinishiga ilojisiz ko'nishgan, buni "taqdir" deb qabul qilishgan. Majburan yigitning ayoli bo'lib yashash, aslida uning ixtiyorini bo'g'ib qo'ygan edi. Ammo shunga qaramasdan u yigitga – eriga mehr ko'rsatishga intiladi. Bu esa yigitning nafaqat g'ashiga tegadi, o'zini haqoratlangandek his qiladi.

Oradan yetmish besh kun (ayrim o'rinlarda to'rt oy deb beriladi) o'tib, qiz kutgan qismat ro'y berdi:

"15 sentabr! Bu sizning hayotingizda ham unutilmas kun bo'lsa kerak. Bu yetmish besh kunlik oilaviy hayotimizni bir zunda yutib yuborgan kun edi. Shu bilan birga, yigirma besh yoshni qarshilagan yigit, xuddi yangi niholdek, nihoyat, og'ir yukni qo'yib, chuqur nafas oladigan kun, inoyatga sazovor bo'lgan kun edi" [9].

Yigit shu kecha xuddi bir dahshatli voqea sodir bo'ladigandek, rosa ichdi, ammo u mast bo'lmadi, uyga qaytib, ayvonda ko'zini yumib, uzoq o'tirdi. Xizmatkor ayolni

chaqirganida, uning yuragi qinidan chiqib ketay dedi. Adib chizayotgan barcha manzaralar bir yo'lga qaratilgan, ro'y berishi muqarrar fojiga yo'naltirilgan edi:

"Dahshatli sukunat boshimni qo'rquvga chulg'adi. Bir daqiqa, ikki daqiqa,... besh daqiqa, olti daqiqa. Boshim uzra chiqillayotgan soatning ovozi sizning og'ir nafasingiz bilan hamohang edi. Darrov o'n daqiqa vaqt o'tdi. Soat 12. Biroq, o'lim kabi sukunat davom etardi. Asta-sekin fikrim tiniqlashdi, lekin bo'g'iq bezovtalik kuchayishda davom etdi" [10].

Ayol so'nggi kuchini to'plab, ilinj bilan erkakka qaradi, uxlashi uchun joy hozirlab berishi, uxlash vaqti kelganligini eslatdi. Kuzatganimizdek, adib ayol va erkak o'rtasidagi omonat rishtaning uzilishini soat chiqillashi, og'ir nafas olishni soat chiqillashiga o'xshatgan muallif yanada badiiy bo'yoqdorlikka erishadi. Shu qora tun ichida turgan ayol – ramziy ma'noda xuddi o'limga mahkum etilayotgandek tasavvur uyg'otadi:

"...har qanday quyuv bulut yomg'ir bo'lib yog'masa, tarqalishi qiyin. Xonada qaynayotgan qozon bug'ini eslatuvchi bo'g'uvchi havo vujudimdan terni xuddi siqib chiqarar, ichim bo'shab borardi. Nihoyat qo'rqinchli sukunat tuzatib bo'lmaz darajada buzildi:

"Hammasi o'z qo'limda. Men tug'ilgan taqdirimni hisobga olsam, men buni uddalay olishim kerak. Hech qanday so'z kerak emas. Hech narsa eshitishimning hojati yo'q. Ertaga keting. Bundan boshqa hech narsa qila olmayman. Bu haqda o'ylab, bir-birimizga bundan ortiq yaxshilik qilishga chora yo'q. Seulga ketib, keyin nima qilishingizni men bilmayman...Hammasiga o'zim aybdormanmi, yoki beparvo, bilmayman, lekin o'z g'ururimni qurbon qila olmayman" [11].

Yom Sansop o'z zohiridan o'tkazgan his-tuyg'ularni o'quvchiga ishonarli va ta'sirchan yetkazib berishga erishgan.

Ayol ruhiyatini ochish, qalb kechinmalarini tasvirlashda, so'nggi hal qiluvchi suhbat oldidan muallif tun peyzajidan foydalanadi: "o'sha paytda vaqt allamahol bo'lib qolgan edi" "o'sha kuni hatto tunda ham shabada esmas, havo issiq va nam edi", "bu behalovot tun edi", "sizga xayrli tun tilab, men pashshaxonaga kirib oldim". Ajrashish haqida "hukm"dan so'ng esa "buzilgan suv charxpalagi", "to'xtab qolgan vaqt", "iztirob safrosi kabi ko'zyoshlar", "quruq ko'zlar", "ildizi qurub qolgan ko'z", "hayot va jilodan mahrum ruh" kabilardan foydalanadi.

Xulosa. Yom Sansop o'zining "Yilning so'ngi tuni" hikoyalari g'oyasini ochib berishda, qahramonlar ruhiyatini ochishda yangi shakl va yangi uslubdan foydalanadi. Xususan, "Yilning so'ngi tuni" hikoyasida rus yozuvchisi Fyodor Dostoyevskiy asarlaridan ta'sirlangan adib yozishma maktubdan unumli foydalanadi. Yishit va qiz yozishmalarida mazkur davr yoshlarining oila, nikoh, turmush, ajrashish haqidagi qarashlari to'qnashuvi mahorat bilan tasvirlanadi.

ADABIYOTLAR

1. Solijonov Y. XX asrning 80-90 yillari o'zbek nasrida badiiy nutq poetikasi: Filol. fanl. dokt...diss. avtoref. – Toshkent: 2002.
2. Saydazimova U.T. XVII-XVIII asrlar koreys nasrining ma'naviy-estetik konsepsiyalari. Filol. fanl. d-ri. diss. – Toshkent, 2018. – B. 188
3. Qo'chqorova M. Maktublar – qalb ko'zguisi. // Jahon adabiyoti. 2009. №11.
4. Eshmatova Yu. B. Iqtidorlik davri o'zbek qissachiligida ayol ruhiyatining badiiy talqini. Filol.fanl.b.fals.d-ri (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. – Toshkent. 2020.
5. 염상섭. 두 파산. – 서울: 문학과지성사, 2006. – 93. 쪽.
6. 염상섭. 두 파산. – 서울: 문학과지성사, 2006. – 94. 쪽.
7. 염상섭. 두 파산. – 서울: 문학과지성사, 2006. – 94. 쪽.
8. 염상섭. 두 파산. – 서울: 문학과지성사, 2006. – 96. 쪽.
9. 염상섭. 두 파산. – 서울: 문학과지성사, 2006. – 86.

10. 염상섭. 두 파산. – 서울: 문학과지성사, 2006. – 155. 쪽.
11. 염상섭. 두 파산. – 서울: 문학과지성사, 2006. – 157. 쪽.
12. 염상섭. 두 파산. – 서울: 문학과지성사, 2006. – 158. 쪽.